

BOOKA.

Knjiga **163**

MILJENKO JERGOVIĆ
TROJICA ZA KARTAL
Sarajevski Marlboro remastered
© Miljenko Jergović 2021.

ZA IZDAVAČA
Ivan Bevc
Nika Strugar Bevc

© za srpsko izdanje

BOOKA

11000 Beograd, Cara Dušana 68
office@booka.in

www.booka.rs

IZVRŠNA UREDNICA
Sanja Bogičević

PRELOM
Bodin Jovanović

DIZAJN KORICA
Jelena Šušnjar

ŠTAMPA
DMD Štamparija

Beograd, 2022.

Sva prava zadržana.
Nijedan deo ove knjige ne može se koristiti
niti reprodukovati u bilo kom obliku bez pismene
saglasnosti izdavača.

MILJENKO JERGOVIĆ
TROJICA ZA KARTAL

Sarajevski Marlboro remastered

**NEZAIBILAZAN DETALJ
U BIOGRAFIJI**

Kino

Na stolu u dnevnoj sobi leži zelena okrugla stvar. Načinjena je od gume, a u njoj vlažna spužva, na koju se u nepravilnim vremenskim razmacima spuštaju prsti, koji zatim grabe papire sa stola, listaju blok s formularima, nešto traže među stotinama mjenica. Vrijeme je izrade završnih računa, i ja vrebam trenutak nakon što se prsti spuste na stvar od gume, da se ovlaže na spužvi, pa je grabim, tu bezimenu stvar, možda ovlaživač, koju nije lako ni opisati, prinosim je nosu i duboko udišem njen gumeni miris. Miris je gadan i privlačan. Od njega me podiđu trnci, uživam u njegovoj gadnoći. Odmah zatim vraćam stvar na isto mjesto, da je prsti pronađu čim ostanu suhi, da se naočale, koje se sa svakim pokretom spuštaju niz nos, ne usmjere prema meni, da se ne prolomi glas, koji me upozorava što to radim. I tako prolazi vrijeme, teče subota, veljača je, ali je termoakumulaciona peć ugašena, vani kao da je maj, svibanj kao da je, pupaju žalosne grane ogaravljenih voćki po mahalskim baščama i avlijama, zavijaju i nariču mačke nad jadima vlastitog spola, a ljudi su sve živčaniji zbog izostanka zime. Dvanaest mi je godina.

Otečenih sam limfnih žlijezda, ali ih vješto skrivam. Vjerujem da sam smrtno bolestan, i zato ništa ne mogu čitati. Svaka je knjiga predebela, nijednoj neću stići do kraja, s obzirom na ovo moje stanje. Jedino u čemu istinski uživam jest da lovim trenutak u kojem će se tri prsta, kažiprst, srednjak i domali, spustiti na ovlaživač, pa da ga odmah zatim grabim i duboko udišem njegov gumeni miris.

Prsti uzbrdo gurnu naočale, koje samo što već nisu sletjele preko vrha nosa, a onda ruka ostaje u zraku, pa skida naočale:

– Veljko se nije javio, hoćeš li sa mnom u kino?

Veljko je njen momak, mladić, ljubavnik – ne znam koja je od ovih riječi prikladna, jedna od dvije-tri velike ljubavi njezina života. Godinama već plovi na brodu, obilazi svjetske luke, šalje joj razglednice s kratkim, formalnim pozdravima. Bez izjava ljubavi, prikladnih na razglednicama koje usamljeni pomorci šalju svojim ljubavima. Oženjen je, ima dvoje djece, ali na brod je, misli ona, i otišao da ne bi bio uz ženu koju ne voli, nego da bi ovako slao razglednice njoj koju voli. Ali to ne napiše, misli ona, jer razglednice svatko čita.

Iz neke talijanske luke pisao je da je u Splitu posljednjeg dana siječnja, a da će prema Sarajevu, ako ne bude velikog snijega, krenuti druge subote u veljači. Tada će u Kinu Dubrovnik već igrati film o kojem priča cijeli svijet. On ga je propustio u Hong Kongu, samo da ga s njom gleda. Zato neka kupi ulaznice za kino, a on će joj telefonirati ujutro, druge subote u veljači, prije nego što krene iz Splita za Sarajevo.

Kupila je karte, ali on nije nazvao. Čekala ga je do pet popodne. I tko zna što joj je sve prolazilo mislima. Nikad ja o tome ništa nisam znao. A nisam je mogao pitati. Morao

sam da izmišljam što ona misli. Onda bih, izmišljajući, umjesto o njoj pisao o sebi.

I tako je na kraju odustala. Možda mu se još nadala dok je kažiprstom naočale dizala prema korijenu nosa, ali onda se, s rukom koja je ostala u zraku, predomislila:

– Hoćeš li sa mnom u kino?

Glasom kao pred svađu. Kažem li da neću, neće ni ona otići, nego će do kasno navečer raditi na završnom računu, a onda će zaspati tu, pokrivena preko glave, uz stol s papi- rima. Bit će ljuta i povrijeđena, i sutra će je boljeti glava. Htio bih joj se osvetiti i reći da neću s njom u kino, ali ipak to ne govorim. Zanima me film. Tko zna kakvo će biti moje stanje do sljedećeg vikenda, kad bih mogao sam ići u kino.

– A Veljko?

– Ništa Veljko. Nije se javio.

To pitanje bilo je sitna osveta. Nokat koji začepirka po živoj ljubavnoj rani, pa ustukne.

Spuštali smo se niz Sepetarevac, korak za korakom, kao da padamo niz padinu na kojoj ne važe pravila gravitacije. Širio sam ruke i grlio vlažan proljetni zrak. Mrak sam grlio, koji je u ovaj sat i u ovo doba godine dubok kao noć, i jasno sam, kao malo kad prije, osjećao lakoću sveopćeg postojanja i propadanja. Moji su koraci guliverovski, bacam se niz str- minu, s jedne i s druge strane promiču prozori komšiluka, dobro poznati lusteri, usamljene gole žarulje u domovima nesreće, trosjedi prekriveni kariranim dekama, zidovi sa zidnim ćilimima na kojima je crni kamen u Meki, građanski lusteri od kovanog željeza, šarene tapete, osvijetljene ko- lijevke, lica staraca osvijetljena kao na svetim sličicama, uznemirena sredovječna žena koja upravo pije lijek, nečiji

otac otvara vrata na regalu iznad uključenog televizora, traje utakmica u kojoj netko nekog pobjeđuje, ali na kraju naši su uvijek poraženi; i sve to, i mnogo više od toga, prikazivalo se mojim očima, kad pogledam lijevo, kad pogledam desno, dok se ispred mene, i poda mnom, kad gledam pravo i pravo idem, rastvara grad, kao što se rastvara svijest tek probuđenog, onog koji nije još stigao pomisliti niti na jednu nevolju. Zatim u hodu, u bijegu pred zamišljenom smrću, opipavam otekle žlijezde za vratom, zavláčim šake pod pazuhe, tražim otekle limfne čvorove, uživam prestravljen u tom iznenada okračalom vremenu. Kao da ničega više neće biti poslije filma koji idemo gledati.

– Šta ti je, što to radiš?

– Ništa! – govorim, i uvlačim glavu među ramena.

U gradu smo, pred dragstorom u Titovoj ulici, i sve opet biva ravno. Svijetu se vraća otpor, i svakoj se stvari vraća težina njezina pada. Ona u dragstoru kupuje cigarete, milde sorte, ja iza nje koračam, uživam u neonu frižidera i ledenih škrinja, u dugim i hladnim modrikastim cijevima, u kojima je vječno obećanje života poslije smrti. Naokolo po dućanu zuje najavom proljeća rano probuđene muhe. Mjerkaju komade mesa slabo upakovanog u prozirnu foliju i stiroporne pladnjiće, ali se ne zalijeću u mraz i zimu. Vjeruju, jadnice, da je na ovoj strani vječno ljeto. Rugam se muhama, žalim ih, ne sumnjajući nimalo da sam pametniji od njih.

Ispred kina gužva. Mirisi pitralona i teških ženskih parfema, prijeratna gospoda u sivim odijelima i sa šeširima, gospođe nešto traže po torbicama, ona nekog pozdravlja, ja gledam ljude iza debelog teškog stakla, koji su već ušli unutra, zabavljaju se, razgovaraju, dok je ispred nas još dug put,

ispred nas je neuređen red, gomila koja se gura prema ulazu, prema dvojici krupnih mladića, ljetnih plivača i skakača s visoke stijene u Zaostrogu i Trpnju, oni kontroliraju ulaznice, i trebat će vremena dok ih prođemo, a godina je 1978. ili 1979, subota je usred veljače, i vrijeme još uvijek prolazi sporo. Kad me ona ne gleda – nervozna, jer joj se puši, a pušenje u kinu je zabranjeno, pa već je opsjednuta tom zabranom – dodirujem vrat, zavlačim ruke u majicu, pa pod pazuhe, tragam za novim limfnim čvorovima, za tim žlijezdama zvijezdama moje propasti skore, pa ih opipavam kao da će tim opipavanjem nešto konačno biti ustanovljeno i utvrđeno. Ovo je propast, mislim, premda o ovakvoj propasti ništa ne znam. Na kraj sam djetinjstva, tog velikog doba propadanja, i sve što sam doživio, sve što me je odrastalo, bilo je u znaku propasti i propadanja. Propadao sam rastući. U školu sam išao da propadnem. Moja se mašta rasula kao promočena kartonska kutija iz koje su ispali i niz Sepetarevac se kotrljaju okruglo-kvrgavi šipci, i onda zbog svoje kvrgavosti poskakuju, kotrljajući se. Uskoro ih neće biti. Takva je i moja mašta, propala školovanjem, rastom i spašavanjem od svega i svačega. Samo se odrasla rasuta mašta ne plaši više mraka. Ja se više ne plašim mraka, ali me strah žlijezda koje bujaju i otiču, u kojima se nakuplja nešto.

- Šta to radiš, jesi li buhe dobio od mačka?
- To su mačje buhe. Ne prelaze na ljude.
- Zašto se onda češeš, da nisi šugu dobio?
- Ne češem se.
- Šta onda radiš?
- Grijem ruke.
- Hladno ti je?

– Nije mi hladno, ali ih eto tako grijem.

Konačno smo ušli. Čuje se zvono. Zrak je svjež. Rade nevidljivi veliki ventilatori. Miriše tajno alpsko cvijeće. Ulazimo, korak za korakom, kratkim koračićima, poput staraca s hodalicama, u kino dvoranu. Mi smo na balkonu. Balkon u Kinu Dubrovnik širok je i prostran. Tu su najbolja mjesta, najskuplje karte. Kupila je najskuplje karte, nadajući se Veljku. Prvi put mi je malo biva žao. Osjećaj samoće, kad ti ne stigne Veljko, odrasli je oblik straha od mraka. Mislila je da neće biti sama i da će večeras biti na najboljim mjestima u kinu, s njime. Da će konačno biti nesama, u mraku bez mraka, u kinu.

Grad u blatu. Teška industrija, Zenica, visoki vitki dimnjaci, zidani od pečene cigle, savršeno okrugli, uski valjci koji se uzdižu u nebo, iz kojih suklja gust i crn dim čovječanstva koje napreduje. Prijatelji u kariranim košuljama. Izlasci nakon posla u čeličani, u željezari, u pogonu za proizvodnju napretka. Krigle piva, betoniranje viskijem, dugi razgovori, izlasci u noć, nedovršene ljubavne priče...

I život u precizno sinkopiranom ritmu, koji čini razliku između svijeta i raja, između zbilje i filma. Film je precizno sinkopiranje života. Osjećam to, dok sjedimo u mraku prepunog Kina Dubrovnik, usred zračne oluje moćnih uređaja za klimatizaciju, nabavljenih nedavno, kao posljednja riječ elektronske industrije, pogona za proizvodnju napretka. Ali s uređajem nije došlo uputstvo za upotrebu, ili ne znaju engleski, pa ga ne umiju pročitati, ili ih nešto goni, te ljude koji vladaju kinom, da uređaj stalno gone na najjače, da se zrak mijenja u naletima silnih elisa, propelera, ventilatora, koji u jednom zamahu pokrenu zraka koliko u godinu dana stane. A sa

zrakom, čini mi se, pokreću i vrijeme. Vrijeme se u orljavi sati, dana i godina kotrlja, sve pred sobom nosi, ruši ljude i građevine, raznosi sjećanja, u knjige ih spušta kao u grobove. U knjige, u đlačke teke, bilježnice, spomenare, rokovnike, dnevnik i kalendare, s datumima koji su zaokruženi flomasterom, kemijskom olovkom koja slabo piše, crvenim krajem dvobojne, beskonačne trgovačke olovke; na poleđinu računa za telefon i grijanje, na papir u kojem ti je pekar godinama ranije, tko zna kada, pružio kruh, u broj telefona zapisan na papiriću – čiji je, uz broj nema imena?, u papiriće iskinute iz novina i umetnute u nedočitane knjige, u sve to vrijeme odlaže sjećanja, spušta ih kao u mrtvačke sanduke, kao u grobove.

Uto napipavam žlijezde na vratu. Ona me udara po ruci. Kako vidi, mrak je?

I onda sjede oko klavira, pjevaju veliku američku pjesmu i iz te pjesme, rezom kao nožem, zatiču se u Vijetnamu. Gdje prijatelj pokušava prijatelja dozvati iz ludila, usred igre ruskog ruleta.

To pamtim.

– Vidiš li ovo? – govorim, gotovo glasno.

Neki me čovjek upozorava da šutim dok sam u kinu. Samo je na to čekao.

Zatim poteče odjavna špica, ljudi se dižu sa svojih mjesta, sa svih strana pale se svjetla, i osvijetljavaju živote koji su u protekla dva-tri sata bili anestezirani. Bili su na čekanju, ti životi na koje sad pada svjetlo. Trudim se da ne tragam za žlijezdama koje su u međuvremenu natekle. Odjednom me, pod svjetlima Kina Dubrovnik, sastavljaju, kao mehaničku lutku, od više dijelova načinjenu, prethodno zametnuti strahovi. Film je gotov, a sada život.

Dok izlazimo, koračić za koračićem, još stariji starci, svi osim mene su hipnotizirani, anestetizirani filmom. Moj strah od žlijezda film je nadjačao. I kad god ga ponovo budem gledao, a ovaj film ću u sljedećih četrdesetak godina gledati barem još dvadeset puta, pomislit ću, barem na trenutak, na svoje limfne čvorove. I dodirnut ću, možda, prstima desne, pa lijeve ruke, ona tri koji su mi na vratu atrofirali, tako da se nikad nisu povukli.

Ali onda se, po izlasku iz kina, kad nam se koraci produže, začu uzdah, iz svih pluća u isti mah, ili u nekoliko mahova, kako u valovima nadiremo van. Sve bijelo je u tom mraku, u toj tami, u toj strašnoj noći. Zrak je oštar kao svila, kao da je stoljeće od našeg ulaska u kino već prošlo, i snijega je barem metar. Pada i dalje, a mi nismo vidjeli kad je počeo padati. I nismo mogli zamisliti da pada. Nije više sparno, hladno je, ali tako hladno da je dobro u plućima i duši.

Penjemo se uz Veliki park. Ona se smije.

– Čemu se smiješ? – pitam.

– Tako, smijem se. Drago mi je.

U sljedećem trenutku njezina me grudva pogađa u glavu, u zatiljak, ne baš nježno, i niz vrat mi se strune ledene gomilice snijega. Ježim se i okrećem, šta ti je?, pitao bih, ali ne pitam, nego grabim šakama snijeg, osvetnički, dok ona vrišti:

– Nemoj, nemoj! – kao da sam je već pogodio, kao da sam joj već gurnuo punu šaku snijega za vrat.

Te noći posljednji sam se put grudvao s majkom.

**REKONSTRUKCIJA
DOGAĐAJA**

Učiteljica

– A u koju si ti školu, sine, išao? – pitala je, da nekako razbije šutnju.

– Nisam ja ničiji sin, moja je mati preselila – mrko je odgovorio.

Ona se na to povukla, samo je umukla, uvukla još malo glavu među ramena, i nastavila hodati. Asfalt je bio vlažan od jutrošnjeg pljuska, ali je sjalo sunce i sve naokolo je mirisalo, kao što ljeti u ovom gradu zamiriše nakon kiše. Vidiš, eto ti i rime, pomislila je, rastjerujući nelagodu: zamiriše nakon kiše.

Ispred je išao crni, visoki. Njega je znala. Prije rata je stajao tamo ispred samoposluge kod Svetoga Ante, pušio i pio pivo iz flaše. Ponekad bi ljudima utovarivao ćumur u podrume. Danguba, ali dobroćudna. Znao je pozdraviti.

Sad ide i ne osvrće se. Puščana cijev mu udara o gajku na opasaču, pa se sa svakim drugim korakom čuje taj čudni metalni zvuk. Mimo njega ništa. Samo zvuk njihovih tenisica po mokrom asfaltu. I tapkanje njenih papuča.

Kada su došli, bili su strogi. Nisu joj dopustili da obuje poštene cipele, nego tako u papučama. Valjda su se uplašili. I njima je ovo sve novo. Svakome je novo, uzdahnula je, zabrinuta za nevolju svijeta.

Mali je išao iza nje. Svijetle puti, plavokos, lijep kao anđeo. Takav da mu i njeno iskusno oko teško može prepoznati godine. Može biti da mu je dvadeset i pet, ali isto tako mu je možda i petnaest. Djeca su otišla u rat. Njena djeca. Samo što taj rat nije negdje daleko, na frontu, nego je odmah tu, na ulici, čim izađeš iz haustora i avlije.

On je, za razliku od crnog, obziran i pažljiv. Zna da ona brže ne može. Ne bi mogla ni da je u cipelama. A sreća da su papuče nove. Kupila ih je u onom mjesecu pred rat. Išla nešto niz čaršiju, bio lijep dan, isti ovakav, pa joj nešto došlo u pamet da će sve biti dobro, i ušla u dućan te kupila papuče. Biva tako. I vidiš, sad su joj te papuče dobre.

– U Boriša Kovačević – tiho će mali.

– A u Osnovnu školu Boriša Kovačević si išao! – obradova se ona.

Pokušavala se sjetiti tamošnjih učiteljica, ali nije išlo. Davno je to bilo. A nikad nije bila dobra s imenima. Pamti lica svih dječaka i djevojčica kojima je bila učiteljica. Pamti i gdje su, u kojem dijelu razreda i u kojoj klupi sjedjeli, ali imena nikako. Ako ih trideset godina nije vidjela, opet prepoznaje tu djecu na licima i u držanju odraslih ljudi. Onda im se na ulici obrati, ali imena im ne zna. Nego im kaže: sine moj, djevojčicama kao i dječacima, a ustvari sredovječnim gospođama i ćelavim, trbušastim činovnicima, radnicima, inženjerima i doktorima. Oni je tad gledaju, i teško je prepoznaju. Ne sjećaju se da su išli u školu. Ona im onda kaže:

sram te bilo, ja sam ti bila učiteljica. Tad se svaki od njih nasmije. Zna ona s djecom...

E, tako ne pamti ni imena učiteljica iz škole Boriša Kovačević. A zna ih svaku u glavu. Među njima bio i jedan učitelj. Mlad, stidljiv i rumen ko curica. A Crnogorac! Svi ga zezali.

Pod nogama joj je sve strmije. Asfalt sve suhlji. Skoro se neće ni vidjeti da je bila kiša. Kada se osvrne, a nešto je tjera da se osvrće često, vidi kako se u mukloj tišini isparava grad. Njezin grad, tu se rodila i tu je ostala. Mogli su otići, ali eto nisu. On sad počiva na Barama. Sreća, pa nije doživio ovaj rat. Ne bi on to mogao. Srce bi mu puklo. Dok su bili mladi, ona bi još i da ode, da vidi svijeta i gradova. Milije joj nekako bilo u Beogradu, jer je Beograd bio veliki. Pa i u Zagrebu. A on joj govorio: šuti, stani, bona jadna, gdje ćeš odavle? A ona njemu: gradovi, gradovi, gradovi. I onda kad više nije znao što bi joj rekao, on bi joj govorio: pa kako ćeš ostaviti djecu? Ona bi mu tad rekla: dobro, dok izvedem ovu generaciju, ali onda idemo. I tako nikad nisu otišli. A on alčak, prevario ju! Nije njemu bilo do njene djece, nego do Želje. Svake druge nedjelje bi pješke krenuo na Grbavicu, na utakmicu. Nosio tu značku vazda u reveru. Ostala na kaputu i kad je umro. Ona je skinula da vidi šta je ispod. A ispod mrvice, trunje, vrijeme. Život. I šta bi on da je ovo dočekao? Kako bi on onakav? Šta bi radio svake druge nedjelje? Ali hvala Bogu da joj ga je bilo. Ne samo zbog sina jedinca, koji je srećom vani, u Njemačkoj, nego da joj nije bilo njega, možda bi ona sad stvarno bila u Beogradu. Sama bez ikog, među ljudima koje nije briga nizašto. Nije ih briga što nju, koja bi ih sad gledala u oči, svakoga Božjeg dana ubijaju po Sarajevu. Kako bi živjela

s njima? O čemu bi razgovarali? Zato je tako dobro što joj nije dao da odu.

– A kakav si bio učenik? – upita.

– Vrlodobar – odgovori odmah.

– Neka, neka, tako je najbolje. Prvo budeš vrlodobar, a onda kroz život samo postaješ bolji. Neki se odlični poslije pokvare. A šta ti je najbolje išlo?

– Fizičko, muzičko, likovno.

– E, ja budala pa pitam! Bezbeli da je tako. Nema dječaka koji bi drukčije odgovorio! Fizičko, nego šta! Zato sad možeš...

I onda najednom nije više znala što bi mu rekla, kako bi završila tu rečenicu. Htjela mu je reći nešto kao zato sad možeš biti ratnik, možeš biti branilac grada. Ali nešto joj nije dalo da kaže. A nije bilo onog drugog što bi mogla reći umjesto toga. Tako da je samo zašutjela. Onako kako starci, tješila se, često i zašute. Nije se osjećala kao starica, ali drugi su je vidjeli tako. I onda zašto to ne iskoristiti.

Otkako su krenuli, a hodaju, evo, već čitav sat, tako da im pod nogama biva sve strmije, i stopala joj već pomalo klize niz papuče, nije se čula nijedna eksplozija. Nijedna granata, mina, bomba. Samo povremeno zašteketa kratak rafal, kao da netko u bašči cijepa drva, ili se začuje odjek s drugog kraja doline. Povremeno pukne osamljena puška, kao da je u šumi, kod Turgenjeva, lovac ustrijelio vepra. Pomislila je da ovako mirnog dana nije bilo otpočетка rata.

– Danas je nešto tiho – reče, ali mali joj ne odgovori. Možda je prepoznao nešto u njenoj nedovršenoj rečenici. To ju je zabrinulo.

Kad god bi nastupali dani velikog granatiranja, a od ponedjeljka, pa sve do prekjučer, trajali su takvi – danas je, čini

joj se, subota – nešto bi se u njoj promijenilo. Najprije bi je, kao i sve druge, hvatao strah. I onda bi činila sve ono što ljudi čine kada se boje. Kada bi straha nestalo, a nestalo ga je čim bi granatiranje predugo trajalo, ili čim bi zvuk eksplozija postajao sve bliži i bliži, i čim bi začula zvuk stakla koje se negdje osipa, u njoj bi nastupio neki čudan mir. I neki osjećaj da je sa svijetom sve u najboljem redu, jer da se na kraju uvijek provodi pravda. A ona je, eto, nekim slučajem dio te pravde i tog namirenja svakog zla.

Poslije bi se samoj sebi čudila. Kakva pravda, jadna ne bila? I kakvo namirenje svakog zla?

Čudila bi se i smijala sebi, jer joj se činilo da je pod stare dane šenula pameću i postala religiozna. Jer sve su to, što joj je dolazilo, neke čudne religiozne formule. I pravda, i namirenje zla, a konačno i taj mir! Pa gdje ćeš, jadna, biti mirna kad ti granate sve bliže dolaze? Nije to mir, to je obrambeni mehanizam, kakav postoji u svakom ljudskom biću.

Nikad nije postala član Partije. Bila je jedini nepartijac među učiteljicama. Ali dok su Mejra, Rasema i Katica slavile svoje bajrame i božice, i potajice vjerovale u to Nešto, njezina su Nebesa bila pusta, baš kao u Lenjina i u Karla Marxa. Ničeg nije bilo. Pa nema zapravo ni sad. Ali, eto, kao da nečeg ima u tim čudnim trenucima kada joj se učini da ovo zlo nečim treba namiriti.

– Koji je danas dan? – upita, jer sad više nije bila sigurna je li petak, ili je subota.

– A šta ima veze koji je danas dan? – iznenada se, neupitan, osvrnu crni, i ukopa se, onako velik i mračan navrh kaldrme. Nad glavom mu nebo, ruševine i borovi. Naopako izvrnut svijet.

Na džepu crne uniforme mu, to je vidjela kad su još izlazili iz zgrade, zlatnim koncem izvezen bršljan arapskih slova, znakova i riječi.

Ona se uplaši pa naglo stade, tako da ju mali puščanom cijevi pogodi pod bubreg. Zaletio se. Ali kako će se zaletjeti uzbrdo?

Brzo je mislila što sad da kaže i učini. Nije znala gdje ovo idu, a nije više mogla pitati. Nešto drugo je trebala reći.

– A šta ti to, sine, piše na džepu?

Gledao ju je i šutio. Oči su mu bile mirne i prazne. Nije bio gnjevan. Samo se pravio. Ustvari, bio je isti onakav kakav je bivao dok je stajao ispred samoposluge kod Svetog Ante, i pio pivo.

– Idemo! – reče, okrenu se i korak po korak, nastavi dalje.

Osjećala je kako joj na palcu desne noge raste žulj. Ali nema veze. Od žulja svakako više nema neke štete. Nema više vremena za žuljeve.

Nešto drugo nju mori. Najprije o tome nije htjela da misli, nego si je druge misli nagonila u pamet, a sad više nema o čemu. Umorna je, i nema snage da o drugome misli. Ne bi više ni malom da postavlja pitanja. Nije red, ako već neće da govori. A nije red ni inače. Tko je ona da tako sad gnjavi braniocima grada. Kako to lijepo zvuči – branioci grada. Šta se još može braniti na ovom tužnom svijetu, osim grada. Grad je školjka uspomena. Sve je njezino duboko dolje. I ova je dolina u njezinoj glavi, a ne na zemlji.

Uzalud pokušava otjerati tu cjelodnevnu moru. Tu muku koja joj je, sad tako misli, došla upravo zbog tih njezinih iznenadnih vjerskih skretanja, tog mira u duši, nakon velikog straha. I osjećaja da je duboko pravedno da ona bude ta žrtva,

kojom će se namiriti sve žrtve. Ehej, bona nebila, je li si ti to umišljaš da si Isus? Čula je na čas njegov glas u sebi. Kako se smije i stoji nasred sobe, u kaputu, sa Željom u reveru, i ruga se njezinoj iznenada stečenoj religioznosti.

E, da je imala pameti, ne bi u danima velikog granatiranja takvim mislima dala u pamet, nego bi mirno i sabrano prekopala ladicu s donjim rubljem, i našla poštene gaće, grudnjak, kombine. Sve čisto i nekrpljeno! A ne sad ovako. Što će ljudi reći?

A onda više nije bilo asfalta ni kaldrme. Nije bilo ni puta. Samo neko blato i kamenje. Nije više bilo ni papuča. Samo bose noge, na kojima su se raspale čarape. Debele vunene, da joj ne bude hladno. Staračke čarape. Premda ona nije sebe vidjela kao staricu. Ali drugi su je vidjeli. A to se ponekad može dobro iskoristiti. Nije bilo ni daha. Nego sve neka borba za zrak, neki čudni pokušaji da zadovolji pluća, koja su već bila sasvim izvan sebe. I bila je strmina. Najveća za koju ona zna. Tek sada zna. A cijeli je život živjela u Sarajevu, pa nije znala, premda je u evo ovo mjesto morala gledati kad god bi se našla s druge strane Miljacke. Sa suncane, a ne sa njene, kako kažu, memli strane, na kojoj je živjela. Kako je mogla gledati, a ne vidjeti da je ovo ovako strmo?

Ništa više nije mogla reći ni pitati, jer joj pluća nisu dala. A da je mogla, upitala bi kako se zove ovo mjesto. Važno je saznavati nova znanja. Cijeloga života. Tako ih je učila. A ne bi ih učila nečemu u što i sama ne vjeruje. Cijeloga života, sve do pred posljednji dah. Samo da više ne mora disati.

– Hajde! – rekao je crni, malom koji joj je i dalje bio za leđima.

Dobro da će on, pomislila je, sretna. Mogao je to učiniti i ovaj neljubazni. Osjećaj sreće sasvim joj je preplavio misli, tako da više nije bilo njenih raspadnutih gaća, koje bi sad netko mogao vidjeti na njoj mrtvoj. Na njoj koja više ne može iznenada rukom spustiti podignutu suknju.

To je već bilo nakon još jednog dalekog pucnja, koji se čuo za tog mirnoga ljetnog dana.

Ludo srce

Pero Magacioner do rata je za male novce ljudima krećio stanove. U tom poslu, kao ni u bilo kojem drugom, nije bio vješt. Aljkav i neuredan, loše je miješao boje, još gore je maljao zidove, i teže je bilo za Perom počistiti i srediti nered od njegova krečenja nego i ne krečiti. Ali ljudi su ga zvali, jer je bio upola jeftiniji od najjeftinijeg sarajevskog molera. Pogotovu su ga zvale starije, usamljene žene, penzionerke, kojima je bilo drago slušati ga kako priča dok radi.

A nije on bio ni neki veliki pričač. I u tome je, kao i u svemu drugom, bio aljkav, neuredan i nepouzdan. Duša mu slagati, izmisliti, nadograditi, tako da nikad ne možeš znati što je tu istina, i ima li u njegovoj priči ikakve istine.

Kao i svi drugi ljudi u ono vrijeme, i on je uglavnom pričao o sebi. Takvo je bilo to Sarajevo. Kad nekog prvi put vidiš, ili kad se s nekim upoznaješ, govoriš tko si i što si. Tako da onaj drugi zna. Ali i njemu ostaviš vremena da kaže svoje. I tako ljudi razgovaraju, ne prestaje žamor u našoj kotlini. Da je nekim dječjim aviončićem nadletjeti Sarajevo i u preletu snimati glasove ljudi, čulo bi se samo kako žamore

pripovijedajući bez kraja i konca o sebi i o svojim. Jedni lažu, drugi ne znaju lagati, pa govore istinu, a treći malo jedno, malo drugo.

Peru Magacionera računajmo među one koji su lagali, tako da ni ono što ćemo sad o njemu reći ne mora biti istina. Pričalo se, a bit će da je i on tako pričao, da ga je po rođenju mati ostavila na pragu marijindvorske crkve, golog u kutiji za cipele, s papirićem na kojem je nečijom nevještom rukom pisalo – Pero. Poslije se saznalo tko je bila ta žena i iz čije je kuće Pero: sa Stupa, unuk propalog bifedžije, porijeklom Talijana. Ali on se, nesretnik, potucao od jedne do druge udomiteljske obitelji, i nigdje se ne bi zadržao duže od godine dana. Ako bi i toliko. U šesnaest prvih godina imao je barem trideset različitih pomajki i poočima. I onda, možda, nije ni čudo što je poslije toliko lagao. A možda nije ni lagao, nego su sve to bili dijelovi nedovršenih života, koji nisu započinjali rođenjem ni završavali smrću, nego bi Peru uzimali i vraćali, kao što se uzimaju i vraćaju knjige u biblioteci, a on je, bijednik, odsvakle ponešto pokupio.

Peru je imao jednu maštariju: što bi bilo i kakav bi njegov život bio da njegovi pradjed i prababa, roditelji onog propalog bifedžije, vlasnici gostionice Dopolavoro na Stupu, nisu odnekud s juga Italije doselili se u Sarajevo. Pero bi rastao u Napulju, na vječnome suncu, ne bi se nikad mrznuo, niti bi kad bio mokrih nogu, i možda ga ni njegova nesretna mati ne bi ostavila ispred marijindvorske crkve, u kutiji za cipele. Naravno da ne bi! Nema u Napulju ni Marijin Dvora, ni marijindvorske crkve, ni don Luke u crkvi!

Uzalud mu ljudi govorili da mu je loša računica, i da se on, Pero, ne bi ni rodio da su ti njegovi pradjed i prababa ostali

u Italiji, jer onda njegov talijanski djed ne bi sreo njegovu bosansku babu, pa se ne bi rodio ni Perin bosanski čaća, a da se o bosanskom djedu i drugoj bosanskoj babi i ne govori. Ali nije njega bilo briga za tu matematiku, onu o kojoj se žamoralo u gradu u dolini, u Perinoj maštariji postojali su samo Napulj i vječno sunce. I cijela životna priča, a ne razlomljena u trideset dijelova i na trideset poočima i pomajki.

– Ja sam ti, Miraleme moj, ko vaza koja se razbila! – govorio mi je kad sam ga ono jednom, iz sažaljenja, uzeo da mi okreči stan, pa sam onda morao uzeti slobodno na poslu i cijelu sedmicu za njim rediti.

Ne znam šta je time htio reći, ali računam da je nešto oko tog djetinjeg života po raznim kućama. Upoznao je, nesretnik Pero, Sarajevo bolje nego itko od nas.

Ali još nešto o tom njegovom pradjedu ne smijem zaboraviti. Možda je i to Perina laž i izmišljotina, ali je meni draga i lijepa, pa je treba zapamtiti i ovdje zabilježiti. I zar je važno ako nije istina. Pa ni pisci, recimo Tolstoj i naš Andrić, ne pišu po istini, a ima li boljeg i ljepšeg od tog njihovog? I šta bolje govori o našem svijetu, ono što, evo, ti i ja po istini govorimo, ili ono što Andrić izmisli? E, sine moj, stvarnije je sve što bi taj gospodin izmislio od svega što sam ja u životu odživio. Ali nećemo sad o mom, nego o Perinom životu.

Elem, taj Perin pradjed, kafedžija, restorandžija i dobar kuhar – to se na Stupu zna i mimo Perinih maštarija, u Bosni se prvi put zatekao u ratnom zarobljeništvu 1917. Što se dogodilo i kako ga je do Sarajeva dotjeralo, to sam Bog zna. Vidiš i sam kako je u ratu! E pa tako je, samo još veće, luđe i krvavije bilo i onda. I tu je on, bit će u nekakvoj aščinici, ili kod nekog u kući, vidio sogandolmu. Lukići, lukčići, lučice

ne veće od ljudskog oka, a u svakom mljeveno meso i riža, i sve to skuhanu u nekakvom saftu, ama prste rođene da oglođeš od miline! Kada se 1919. vratio kući, samo je o tim lučicama ne većim od ljudskog oka, punjenim mesom i rižom, pa u saftu, pričao ženi, koja je u Italiji vodila kafanu dok je on ratovao. I bit će da je i nju omađijao pričom.

Tako su se njih dvoje pokupili, zatvorili svoju talijansku kafanu, i došli u Bosnu, da žena okusi sogandolmu. Tako došli, i nikad se više nisu vratili kući. Pa se tako iz sogandolme na kraju rodio i Pero Magacioner.

Kada se zaratilo, nikome više nije trebao moler. Tko bi krečio dok naokolo padaju bombe! Ali je od nekih doba za-trebao netko tko će popravljati krovove i slagati crepove koje rasturi mina iz minobacača, ili ih porazbija mitraljeski rafal. Majstori nisu bili voljni da se time bave. Ni planinarima, ako je planinara i bilo, ako svi ne bi bili na linijama, u rovovima, nije bilo drago penjati se gore. Ne znam jesi li se ikad u Sa-rajevu penjao po krovovima. Ja jesam, pa znam. Gdje god se ovdje popneš na krov, viđen si s barem dva brda i dvije strane svijeta. Na oku te imaju barem dvojica snajperista. A barem jednom od te dvojice bilo bi zabavno da te pogodi u glavu, u guzicu, u ruku, svejedno u šta, pa da te gleda kako se niz krov kotrljaš u provaliju. Iz te daljine, ja mislim, to i ne izgleda kao da si ubio čovjeka, nego kao da se igraš s plastičnim fi-guricama kauboja i indijanaca, ili kao da odozgor nadgledaš neki minijaturni svijet, u kojem kobajagi žive neki minija-turni ljudi.

E, tako se Pero Magacioner počeo verati po krovovima i sređivati razređene crepove. Kažu da je u tom poslu bio bolji nego u drugim svojim poslovima. Gore bi razgovarao sam sa

sobom, ili bi se dovikivao s onim koji bi stajao pod kućom i nadzirao ga tamo u visinama. Postao je legendaran u popravljanju krovova. Svi ga zvali, a on se penjao i po zimi i po suncu, i po suhu i po kiši. Nije ga bilo strah. A kad čovjeka nije strah, onda ni snajperisti ne pucaju. (Ovo ne uzimaj zaozbiljno i ne provjeravaj. Ovo ja samo tako govorim, zbog priče i zbog zabave. Čuj da snajperisti ne pucaju ako čovjeka nije strah! To stvarno može samo u ovakvoj priči, od duga čekanja i od besposlice.)

I onda na samom kraju rata, bio kraj augusta 1995, pogibe Pero! Negdje gore iznad Sepetarevca, skotrljao se niz krov i odletio u bezdan, na kaldrmu. Našli ga slomljene kičme, izlomljenog, gluho bilo, kao da ga je Picasso nacrtao. Glava mu došla među noge, a ruke mu grle leđa. Takav je, kažu, bio. Mrtav, jašta nego mrtav, ne možeš ostati živ ako s tih visina trehneš o kaldrmu. Dugo su tražili mjesto gdje ga je metak pogodio, prvo jedan, pa drugi patolog, a onda je dolazio i čovjek iz policije, neki Jozo, isto sa Stupa, ali ni on nije mogao naći gdje je Peru pogodilo. Pa se tako zaključilo da ga nije ni pogodilo, nego da je pao sam od sebe. Ali nećeš to govoriti. Nekako nije red i nije pošteno. Bolje je reći da je Peru skinuo snajper kada je popravljao krov izrešetan mitraljeskim rafalom. I da je poginuo u ratu, a ne pao s krova. Pao kao kruška.

Drugima je to svejedno, ali meni nije. Ni tebi, vidim, nije. Pa je li tako? Ne može ti čovjek tri godine vraćati crepove koje četnici razbacaju i razrede, i da mu na kraju kažeš da je pao s krova. Pao kao kruška.

Snajper je Peru strefio ravno u njegovo ludo srce. Bog da mu dušu prosti, kako bi vi to rekli.